

rihinden itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı, Müşavere ve Dinî Eserleri İnceleme Kurulu üye yardımcılığı ve üyeliği görevlerinde bulundu. Bu görevine devam ederken 12 Ocak 1955 tarihinde geçirdiği bir trafik kazası sonucu iki ayağından sakat kaldı ve Haziran 1959'da emekli oldu.

Mehmet Hulûsi Efendi ömrü boyunca halkı irşad ile meşgul olmuş, İstanbul ve Yozgat'taki müderrisliği sırasında birçok talebe yetiştirerek icâzetler vermiştir. İleri görüşü, ilmî dirayeti ve fazileti herkes tarafından kabul edilerek "Büyük Müftü Efendi" diye şöhret bulmuştur. Müşavere ve Dinî Eserleri İnceleme Kurulu üyesi iken, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca kendisine Yakovas'ın İslâmiyet'e karşı tecavüz-kâr neşriyatına cevap mahiyetinde bir eser yazma görevi verilmişse de daha sonra böyle bir eserin neşrinden vazgeçilmesi üzerine bu çalışması yarım kalmıştır.

Mehmet Hulûsi Akyol 22 Kasım 1964 tarihinde Yozgat'ta vefat etmiş ve orada defnedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Diyanet İşleri Başkanlığı arşivi, Dersîâmlar sınıfı, M. Hulûsi Akyol şahsî dosyası, nr. 1713 ve özel arşivindeki belgeler.

A. ŞAKİR ERGİN

AKYÜREK, Ahmed Remzi

(1872-1944)

Son devir mutasavvıf şairlerinden,
Üsküdar Mevlevihanesi'nin son şeyhi.

Mevlânâ Dergâhı postnişini Said Hemdem Çelebi'nin müşşidi Seyyid Süleyman Türâbî sülâlesinden gelen Kayseri Mevlevihanesi şeyhi Süleyman Atâullah Efendi'nin oğludur. Kayseri Mevlevihanesi'nde dünyaya geldi. Sıbyan mektebini ve rüşdiyeyi bitirdikten sonra, başta babası olmak üzere, eniştesi Güncizâde Nuh Necati Efendi'den, Mürîdzâde Ali Efendi'den ve Hisarcıklızâde şair Sâlim Efendi ile şair Sâmi Efendi'den Arapça, Farsça ve edebiyat dersleri aldı. 1892'de İstanbul'a gitti. Divân-ı Muhâsebat'ta çalışırken Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Celâleddin Efendi'ye intisap ederek semâ'ı çıkarttı. Bir yıl sonra Kayseri'ye dönünce Nâzım Paşa'nın aracılığıyla Kayseri İdâdîsi ahlâk ve ulûm-ı dîniyye hocalığına tayin edildi. Bir taraftan da çeşitli medreselerde Farsça, *Pend-i Atâr*, *Gülistân*, *Bostân*, *Arûz-ı Câmî* ve *Meşnevî* okuttu.

II. Meşrutîyet'in ilânından sonra gittiği Konya'da Abdülhalim Çelebi'nin emriyle Çelebizâdeler'e *Meşnevî* okuttu. Daha sonra Kütahya Ergünye Mevlevihanesi'ne şeyh vekili olarak gönderildi. 1909'da Kastamonu Mevlevihanesi'ne şeyh oldu. 1913'te Halep Mevlevihanesi postnişinliğine tayin edildi. I. Dünya Savaşı başlayınca, İstanbul'dan Filistin cephesine hareket eden Mevlevî taburuna katılarak taburun başında önce Şam'a, daha sonra Medine'ye gitti. Şam'da kaldığı süre içinde Emeviyye Camii'nde *Meşnevî* okuttu. 1919'da Halep'in işgali üzerine İstanbul'a döndü ve Üsküdar Mevlevihanesi'ne şeyh tayin edildi. Aynı zamanda Üsküdar'daki Sultan Mustafa Camii ile Beyazıt Camii'nde *Meşnevî* okutan Remzi Dede, Meclis-i Meşâyih âzâlığı, Medresetü'l-irşâd'da tasavvuf müderrisliği, Üsküdar müfettişliği idaresindeki tekkelere ait işlerle ilgili mecliste de âzâlık yaptı. 2 Eylül 1925'te tekkelerin kapatılması üzerine Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi başmemurluğuna tayin edildi. Burada on seneden fazla bir süre kitapları tasnif ve tanzim ederek fihristlerini çıkardı. 1 Şubat 1937'de istifa ederek Ankara'ya gitti. Ankara'da da bir süre Eski Eserler Kütüphanesi'nde müşavir olarak çalıştı. 6 Kasım 1944'te Kayseri'de vefat etti; cenazesi Seyyid Burhâneddin Tirmizî'nin türbesine defnedildi.

Hazîne-i Fünûn (1893-1895), *Mahfel* (1922), *Tarih ve Edebiyat* (1922) gibi devrin bazı edebî mecmualarında aruz ve hece vezni ile dinî ve tasavvufî şiirler de yayımlayan Ahmed Remzi Dede, divan şiiri geleneği içinde yetmiş Mevlevî şairlerin son temsilcilerindendir. Başta Mevlevîlik olmak üzere tasavvufî ile ilgili pek çok risâle telif ve tercüme etmiş, ayrıca Arapça ve Farsça şiirler yazmıştır. Son devir müelliflerinden Hüseyin Vassâf'ın Ahmed Remzi Dede hakkında *Remzinâme* adlı yayımlanmamış biyografik mahiyette bir eseri vardır.

Eserleri. 1. *Manzum Kavâid-i Fârisi* (İstanbul 1316). 2. *Tuhfetü's-sâimîn*. Sultan Veled'in oruç hakkında otuz beyitlik kasidesinin şerhidir (İstanbul 1316). 3. *Âyine-i Seyyid-i Sırdân*. Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî'nin manzum menâkıbıdır. Terkihibend şeklinde yazılan eser on üç bendden meydana gelmiştir (Sivas 1316). 4. *Mir'ât-ı Zeynelâbidîn*. Kayseri'de medfun mutasavvırlardan Zeynelâbidîn'in (ö. 817/1414) müseddes biçiminde yazılmış on bend-

den meydana gelen manzum menâkıbıdır (Sivas 1317). 5. *Bir Günlük Karaman Seyahatnâmesi*. Seksen beyitlik bir manzumudur (Konya 1324). 6. *Bergü-zâr*. Remzi Dede'nin, şiirlerinin bir kısmını topladığı mecmuadır. Basılmış nüshanın içinde *Âyine-i Seyyid-i Sırdân* ile *Mir'ât-ı Zeynelâbidîn* de bulunmaktadır (Kastamonu 1329). 7. *Târihçe-i Ak-tâb*. Mevlânâ'dan başlayarak Konya'daki Mevlevî dergâhında postnişin olan Çelebilerin doğum, ölüm ve şeyhlik makamına geçiş tarihlerini bildiren seksen dört beyitlik bir manzumudur. Nesib Dede'nin Mevlânâ, Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi'nin doğum ve ölüm tarihlerini yazdığı yirmi bir beyitlik manzumesine zeyil olarak kaleme alınmıştır (Şam 1331). 8. *Münâcât-ı Hazret-i Mevlânâ*. *Meşnevî*'deki dua ile ilgili beyitlerin bir araya getirilmesinden meydana gelmektedir (İstanbul 1336). 9. *Gülzâr-ı Aşk*. İranlı mutasavvıf şair Vâhidî'nin *Gül ü Bülbül* adlı manzum-mensur eserinin tercümesidir (İstanbul 1337). 10. *Rehnûmâ-yı Ma'rîfet*. Ebû Sâbit Muhammed b. Abdülmelik et-Tüsî ed-Deylemî'nin tasavvufa ait Arapça risâlesinin tercümesidir (İstanbul 1928). 11. *Tuhfe-i Remzî*. *Tuhfe-i Şâhidî* ve *Tuhfe-i Vehbî* tarzında, Farsça'yı kolayca öğretmek için hazırlanmış manzum bir sözlüktür (İstanbul 1344). 12. *Fihrist-i Hüb*. *Tuhfe-i Vehbî* ile bunun Hayâtî tarafından yapılan şerhindeki kelimeleri kolayca bulmak için yapılmış bir fihristtir. *Tuhfe-i Vehbî*'nin son baskılarından birinin başında yayımlanmıştır. 13. *Üslûb-ı Mergûb*. *Nuhbe-i Vehbî* ile Hayâtî şerhindeki Farsça kelimeleri kolayca bulabilmek için düzenlenmiş bir fihristtir. *Nuhbe-i Vehbî*'nin son baskılarından birinin başında yayımlanmıştır. 14. *Miftâhül-kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi*. Burmalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellif-*

Üsküdar Mevlevihanesi'nde şeyhlik yaptığı yıllarda Ahmed Remzi Akyürek

leri'nin kitap ve müellif adına göre yapılmış fihristidir (İstanbul 1346). 15. *Zâviye-i Fukarâ*. Trabzonlu Köseç Ahmed Dede'nin *er-Risâletü'l-behiyye fî tarîkatî'l-Mevleviyye* adlı Arapça eserinin tercümesidir (nşr. İbrahim Kutluk, "Mevlevîliğe Dair İki Eser", *TDED*, II/3-4 [1948], s. 291-300). 16. *en-Nüzhetü's-şâfiye fî tercemeti's-Suhbeti's-sâfiye*. Trabzonlu Köseç Ahmed Dede'nin *er-Risâletü'l-behiyye fî tarîkatî'l-Mevleviyye* adlı Arapça eserine Şeyh Galib'in yine Arapça olarak yazdığı hâşiyenin tercümesidir. 26 Nisan 1942'de tamamlanan bu eser de İbrahim Kutluk tarafından yayımlanmıştır ("Şeyh Galib ve as-Sohbet üs-sâfiyye", *TDED*, III/1-2 [1948], s. 21-47). 17. *Mahbûbü'l-ahibbe*. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin *Habbetü'l-mahabbe* adlı Arapça risâlesinin tercümesidir (nşr. Rasim Deniz, *Habbetü'l-mahabbe Tercümesi Mahbûbü'l-ahibbe*, Kayseri 1982).

Ahmed Remzi Dede'nin yayımlanan bu eserlerinden başka *Kayseri Şâirleri* (bu kitap kayıptır) adlı biyografik bir eseriyle *Lübb-i Fazîlet* (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 1475-1476), *Sadred-dîn-i Konevî* veya Şeyh Nâsirüddin Mahmud'un *Tebşîratü'l-mübtedî ve tezki-retü'l-müntehâ* adlı eserinin *Tekmile-tü't-tarîka ve ta'rifetü'l-hadîka* (Konya Mevlânâ Müzesi, nr. 5909; İstanbul Belediye Ktp., nr. 18, 327) adıyla yaptığı tercümesi ve Farsça bir divançesi (Konya Mevlânâ Müzesi, nr. 5436) vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Vassâf, *Seftne*, V, 240-246; Ergun, *Türk Şâirleri*, I, 325-329; İbnülemin, *Son Asır Türk Şâirleri*, III, 1408-1411; Abdullah Satoğlu, *Kayseri Şâirleri*, Ankara 1970, s. 5-10; Hasibe Mazioğlu, *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Ankara 1987; a.mlf., "Ahmed Remzi Akyürek", *Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, Konya 1986, s. 239-254; *TDEA*, I, 99.

HASİBE MAZIOĞLU

ÂL

(جس)

Meşhur bir kimsenin soyuna, kabilesine, hânedanına veya temsil ettiği fikirlere bağlı zümreler için kullanılan bir terim.

Âl Arapça'da "serap, dağ, dağın çevresi ve çadır direği" mânasına geldiği gibi "kişinin bizzat kendisi, ailesi, taraftarları, dost ve arkadaşları" gibi anlamlara da gelir. Bazı dilciler, "rücû etmek, yönetmek" mânalarına gelen âle fiilinden

türediğini ileri sürerken bazıları da eş anlamlısı olan ehl kelimesinden geldiğini kabul etmektedir. Âl kelimesi Kur'an'da şahıs isimlerine muzaf olarak meydana getirdiği çeşitli terkiplerde (Âl-i Fir'avn, Âl-i İmrân, Âl-i Ya'kûb gibi) bu şahısların hânedanı, kavmi ve taraftarları mânalarını ifade eder (bk. M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "âl" md.). Bu anlamıyla âl hadislerde de çokça geçmektedir (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "âl" md.).

Akrabalık veya inanç, fikir, kültür, idare vb. bağlarla bir kişiye bağlı kimseleri ifade etmek için kullanılan âl kelimesiyle İslâm kültür tarihinde Âl-i Muhammed, Âl-i Nebî veya Âl-i Resûl, Âl-i abâ gibi terkipler de yapılmıştır. Ehl-i beyt*, Ehl-i abâ, Ehl-i kisâ gibi tabirler de aynı veya yakın anlamda kullanılmıştır. Daha çok Peygamber'e getirilen salâtü selâmda geçen "Âl-i Muhammed"den kimlerin kastedildiği konusunda iki görüş ileri sürülmüştür: 1. Kendilerine zekât verilmesi haram olan (aş. bk.), nesep itibarıyla Peygamber'e en yakın kimseler. 2. Dinî bakımdan Hz. Muhammed'e tâbi olanlar. Buna göre Peygamber'in yolundan giden Hulefâ-yî Râşidîn, ashap ve daha sonra gelen müslümanlar Âl-i Muhammed'den sayılır. Çünkü asıl yakınlık inanç ve fikir yakınlığıdır. Nitekim kendisine ailesinin kurtarılacağına vaad edildiğini, oğlunun da ailesinden olduğunu ifade ederek iman etmeyen oğlunu tufandan kurtarması için rabbine dua eden Hz. Nûh'a, "Ey Nûh, o senin ailen (ehl) değildir" (Hüd 11/45-46) şeklinde cevap verilmiştir.

İslâm tarihinde ilk defa Hz. Peygamber'in yakın çevresi için kullanılan âl tabiri sonraları İslâm devletlerinin hânedanları için de kullanılmaya başlanmış ve Âl-i Abbas, Âl-i Büveyh, Âl-i Suûd gibi terkipler İslâm kültüründe bir hânedana mensubiyeti ifade eden tabirler haline gelmiştir. Hz. Peygamber'in soyu, kızı Fâtıma'nın iki oğlu vasıtasıyla sonraki dönemlere intikal ederek sürmüş, bunlardan Hasan'ın soyundan gelenlere şerif, Hüseyin'in soyundan gelenlere de seyyid denilmiştir.

Kişinin yakın akrabası anlamındaki âl veya ehlin hukuk açısından hangi fertleri ihtiva edeceği hususu fakihler arasında tartışılmıştır. Mesela âl veya ehl (ehl-i beyt) adına yapılan vasiyet veya vakıflarda bu terimlerden kastedilen ve hak sahibi kabul edilecek olan yakın akraba kimlerdir? Hanefîler'e göre kişinin

âli ve ehl-i beyti aynı mânada olup o kimsenin nesep zincirine iştirak edenleri içine alır. Kişinin nesep zincirine yukarıya veya aşağıya doğru bizzat yahut da baba vasıtasıyla katılan erkek ve kadınlar âlden sayılır. Kızların çocukları, yani anneleri vasıtasıyla bu zincire iştirak edenler âle dahil değildirler. Mâlikîler'e göre âl veya ehl, kişinin asabe* si ve erkek oldukları farzedildiği takdirde asabe sayılacak olan kadın akrabasıdır. Şâfiîler'e göre ise âl kişinin akrabasını, ehl ise nafakasını sağlamakla mükellef olduğu kimseleri, ehl-i beyt de akrabası ve eşini ifade eder. Hanbelî mezhebinde bazı farklı görüşler ileriye sürülmekle birlikte genel olarak âl, ehl, ehl-i beyt, akraba ve kavim kelimeleriyle aynı mânada kabul edilir. Buna göre âl kişinin kendi çocukları ve yukarıya doğru dört babasının çocuklarını ifade eder ve yalnız baba tarafından akraba olanları içine alır.

Âl-i Muhammed. Âl-i Muhammed'in fazilet ve üstünlüğüne doğrudan veya dolaylı olarak temas eden âyetler vardır (bk. Âl-i İmrân 3/61; el-Ahzâb 33/6, 28-34, 53). Birçok hadiste de onlara sevgi beslenmesi istenmiş ve bu husus Hz. Peygamber'i sevmenin bir gereği sayılmıştır (İbn Hacer el-Heytemî, s. 87-127). Bu sebeple Peygamber'in aile ve yakın akrabası müslümanların nazarında müstesna bir mevkiye sahip olmuş, onları sayıp sevmenin dinî bir vecibe olduğu kabul edilmiştir. Âl-i Muhammed'e zekât ve sadaka verilmesinin haram kınması da (aş. bk.) bu neslin cemiyet içinde rencide olmaması ve kendilerine olan saygının sarsılmaması gibi temel bir prensibe dayanmaktadır. Buna karşılık Âl-i Muhammed için beytülmalin belli fonlarından pay ayrılmıştır. Hz. Peygamber'in soyundan gelen seyyid ve şeriflerin halk arasında tanınması için muhtelif devirlerde özel kıyafetler düzenlenmiş, sadece onların işleriyle uğraşan, isimlerini, şecerelerini, çocuklarını, ahlâk ve davranışlarını özel bir deftere kaydeden, menfaat sağlamak için Peygamber'e intisap iddiasında bulunanlar hakkında takibatta bulunarak onları cezalandıran teşkilâtlar kurulmuştur. Âl-i Muhammed'e son derece saygılı olan, onları vergi ve rûsûmdan muaf tutan Osmanlı Devleti'nde bu maksatla kurulan nakbûleşraf* teşkilâtı devletin yıkılışına kadar devam etmiştir.

Hz. Peygamber'in nesebi, babası Abdullah ve dedesi Abdülmuttalib yoluyla